

Výběr zkoumaného souboru v kvantitativním výzkumu

© Růžena Lukášová

Účelem kvantitativního výzkumu je poskytnout poznatky, které je možné zobecnit na populaci, která je předmětem našeho výzkumu (obyvatelé ČR, muži, ženy, manažeři malých firem, ...). Míra, do jaké můžeme platnost výzkumných výsledků zobecnit, však významně záleží na tom, zda byl zkoumaný soubor dostatečně velký a jakým způsobem byl vybrán.

Souhrn všech jednotek zkoumání (kterými mohou být firma, skupina, jednotlivec) kterých se týká problém, který ve výzkumu řešíme, se označuje jako **základní soubor** (někdy, zejména v demografických výzkumech, se nazývá populace). Pokud bychom měli možnost změřit zkoumanou charakteristiku u každé jednotky patřící do základního souboru, získali bychom úplnou informaci. To ovšem většinou není kvůli přílišné velikosti základního souboru možné. Proto ze základního souboru vybíráme zvládnutelnou menší skupinu prvků, která je nazývána **výběrový soubor** (angl. the sample) nebo výběr, popř. **zkoumaný soubor** (v sociologii také vzorek). Abychom ovšem mohli výzkumné výsledky z výběrového souboru zobecnit na základní soubor, musí být výběrový soubor **reprezentativní**, tj. musí svou strukturou imitovat složení a vlastnosti základního souboru tak přesně, jak je to možné.

K tomu, aby tato možnost byla zaručena, jsou důležité dvě podmínky:

1. základní soubor musí být přesně definován (musíme znát jeho složení z hlediska podstatných znaků)
2. musíme zvolit vhodnou metodu výběru vzorku.

Dvěma základní typy výběru zkoumaného souboru (angl. sampling design) jsou náhodný výběr a záměrný výběr.

Náhodný výběr

Základní charakteristikou náhodného (pravděpodobnostního) výběru (angl. probability sampling design) je, že pro každý prvek základního souboru je zaručena stejná pravděpodobnost, že bude vybrán do vzorku.

Prostý náhodný výběr

Při prostém náhodném výběru (angl. simple random design) jsou jednotlivci vybíráni z určitého seznamu pomocí náhodných čísel. Používá se tehdy, když základní soubor není rozsáhlý a když nemáme důvod předpokládat v něm nějakou heterogenitu.

Systematický náhodný výběr

Při systematickém náhodném výběru (angl. systematic random design) je do výběru zahrnuta každá n -tá jednotka ze seznamu. Velikost kroku (n) dostaneme, když vydělíme velikost populace velikostí požadovaného vzorku. Důležité však je, aby první jedinec byl vybrán náhodně a teprve od tohoto výchozího bodu byla vybrána každá n -tá jednotka (Disman, 1993).

Stratifikovaný náhodný výběr

Stratifikovaný náhodný výběr (angl. stratified random design) je užíván tehdy, když základní soubor je přirozeně rozčleněn (například organizačně) do více oblastí (strat). Uskutečňuje se tak, že základní soubor je nejprve rozdělen do nepřekrývajících se oblastí (do skupin podle těchto oblastí) a potom nezávisle v každé z nich je proveden náhodný výběr.

Vícestupňový náhodný výběr

Vícestupňový náhodný výběr (angl. multistage random design) se opírá o hierarchické uspořádání soustavy prvků základního souboru. Výběr se uskutečňuje tolikrát, kolik má soustava stupňů. Můžeme např. nejdříve vybrat náhodně kraje, pak reprezentativní soubor okresů, v každém okrese náhodný výběr obcí atd. až dospějeme k jedincům.

Záměrný výběr

Záměrný výběr (nepravděpodobnostní, účelový, angl. nonprobability sampling design) je takový výběr, který uskutečňuje výzkumník na základě svých zkušeností a poznatků (např. o tom, co má být pozorováno a co je možné pozorovat).

Typický výběr

Typický výběr (angl. judgment sampling design) je výběr takových prvků ze základního souboru (jednotlivců, skupin), o kterých se expert domnívá, že jsou to typické prvky pro celý soubor. Např. ve školní třídě by tak mohl být vybrán typický jedničkař, dvojkař, trojkař atd. Obvykle se výběr řídí tak, aby proměnné typických jednotlivců měly hodnoty blízké průměrným hodnotám.

Kvótní výběr

Kvótní výběr (angl. quota sampling design) je takový záměrný výběr, který ve struktuře vzorku imituje známé vlastnosti základního souboru (to znamená, že rozložení četností u známých pomocných proměnných souhlasí s rozdělením v základním souboru). Skladba výběrového souboru podle pohlaví, věku, vzdělání, povolání a jiných charakteristik tak odpovídá základnímu souboru.

Technika sněhové koule

Technika sněhové koule (angl. snowball technique) spočívá ve výběru jedinců, při kterém nás nějaký počáteční "informátor" informuje o jiných členech našeho cílového souboru.

Výzkumník začne rozhovor s nějakou jasně definovanou osobou, např. s majitelem vozu XY v dané vesnici. Ten je požádán, aby jmenoval další majitele stejného vozu ve vesnici atd.

Má-li být výzkum prováděn vědeckými metodami, pak povinností výzkumníka není jen vybrat dostatečně veliký vzorek a zabezpečit jeho reprezentativnost, ale ve výzkumné zprávě a jakékoliv jiné publikaci výzkumných výsledků ho také důkladně popsat. Čtenáři je nutno prokázat, že výběr byl správně proveden, a dát mu informaci o tom, na jaký základní soubor lze poznatky zobecňovat.